

Lauri Kettusen juhlakirja

Kalevalaseuran vuosikirja 36, WSOY Helsinki 1956, 337 s.

Kalevalaseuran vuosikirjalla on takanaan jo varsin kunnioitettava taival, kuusineljättä vuotta vastaa hyvinkin miehuusikää. Pitkän työosan on jättänyt taakseen myös se henkilö, jolle nyt ilmestynyt vuosikirja on omistettu: viime syksynä 70-vuotissyntymäpäiväänsä viettänyt LAURI KETTUNEN, suomen ja sen sukukielten tutkijana monipuolisesti ansioitunut tiedemies ja Kalevalaseuran työntekijä. VEIKKO RUOPPILA luo kirjan johdantoluvussa katsauksen hänen »tieteen matkamiehenä» ja kielentutkijana suorittamaansa arvokkaaseen päivätyöhön. Kirjoitelma on asiallinen ja ytimekäs.

MATTI KUUSI käsittelee laajahkossa tutkielmassaan erästä alkujuuriltaan ja kehityshistorialtaan alansa visaisimmaksi probleemiksi osoittautunutta runoaihetta: maailman syntyä linnunmunasta. Kuusi kohdistaa aluksi huomionsa tähän saakka avoimeksi jääneeseen käsitykseen, periytykö koko virolais-inkeriläis-karjalainen runoaineisto samasta alkurunosta vai onko saman myytin pohjalta sepitetty erikseen virolainen ja

erikseen suomalainen runo, jotka sitten Inkerissä ovat sekaantuneet toisiinsa. Ensin mainittua käsityskantaa ovat edustaneet Julius Krohn, Comparetti, nuori Kaarle Krohn, Onni Okkonen, A. R. Niemi ja Väinö Salminen. Kaarle Krohn kallistui myöhemmin jälkimmäisen puoleen, ja myös Martti Haavio näyttää antavan sille kannatuksensa. Tarkasteltuaan laajasti eri redaktioita ja aiheilmia Kuusi päätyy käsitykseen, että virolaisella ja suomalaisella Maailmansyntyrunolla on yhteinen alkuydin. Huomattavimpia todisteita tämän puolesta on eräs kummallakin taholla tavattava tyylikuvio, korrelatiivinen säeparinkerto, keskenään korreloivien relatiivi- ja päälauseiden säeparisarja: »Voitaisiin ehkä kuvitella, että kiinteämuotoisen suoranaisen myytin pohjalta olisi erikseen sepitetty virolainen ja erikseen suomalainen runo, joiden samanasaiset yhtäläisyydet pohjautuisivat yhteiseen alkulähteeseen. Sitä vastoin pidän mahdottomana, että niin erikoislaatuinen tyylikuvio kuin korrelatiivinen säeparinkerto olisi erikseen

Virossa ja erikseen Suomessa joutunut Maailmansyntyrunon loppuun, liiatenkin kun juuri sen puitteissa ilmaantuu kolme likipitään identtistä virolais-suomalaista säettä. Moinen yhtäläisyys edellyttää nimenomaan runomuotoista yhteislähdettä.»

Mielenkiintoisen ja nähdäkseni uutta valoa vanhaan ongelmaan tuovan tutkielman lopussa tarkastellaan vielä virolais-suomalaisen Maailmansyntyrunon suhdetta kansainväliseen maailmanmunamyttiin, muotoillaan kokonaisnäkemys runon kehityshistoriasta ja ajoitetaan tutkittava muinaisrunoihin kuuluvaksi. Tärkeän ikäkriteerion suo runon loppukuviota, korrelatiivinen säeparinkerto, joka Kuusen mukaan on varhaisin kalevalaisen runouden piirissä suvaittu sivulauserakenne.

Myös vuosikirjan kansatieteellinen puoli on painava. TOIVO VUORELA luo kuvan suomalaisen kehdon ja kätkyen vaiheista ja esiintymisalueista, KUSTAA VILKUNA puolestaan tarkastelee *telta*-sanana taakse kätkeytyviä käsitteitä ja sanassa tapahtunutta merkityksen muuttumisesta. Vanha kirkollisiin toimituksiin liittyvä tapa oli avioliittoon vihkimisen aikana suoritettu *telta*-nimisen peitevaatteen (lat. *pallium*) pitäminen katoksena vihittävien yllä. Varhaisin suomenkielinen tieto *tellan* käytöstä on jo Agricolalla vuodelta 1549. Yleiseurooppalaiset kirjalliset juuret juontavat sen sijaan aina kirkkoisä Ambrosiukseen (340–397) saakka. Vielä vuoden 1913 kirkolliskokouksen hyväksymässä ja siis nykyisin voimassa olevassa vihkitoimituksen A-kaavassa se meillä mainitaan, vaikkakin ensimmäisen maailmansodan jälkeen sitä lienee käytetty enää ani harvoin. *Tellan* tarkoitus liittyy Vilkunan mukaan vihkiparin elämän keskeisim-

pään kysymykseen, avioliiton onnistumiseen: lapsen saantiin.

Sen, että latinalaisen *pallium*-termin suomalaisiksi vastineeksi on saatu alkujaan germaaniisperäinen *telta*-sana, Vilkuna katsoo johtuvan sanoilla ilmaistujen käsitteiden sukulaisuudesta. *Telta*-sanalla on Länsi-Suomessa aikaisemmin tarkoitettu morsius*teltaa*: uudinsänkyä, jossa nukuttiin verhojen takana suojassa sivullisten katseilta. Julkisella häävuooteeseen asettumisella on juurensa keski- ja pohjoiseurooppalaisessa hääorganiisaatiossa. Nähtävästi Suomenkin häätuvissa on aikoinaan ollut *telta*-vuode, johon morsiuspari vietiin tietyllä hetkellä häävieraiden ollessa todistajina. Vielä äsken on sellainen tavattu tunnetulla reliktilueella, Suonikylän kolttain keskuudessa. »Mahdollisuuksien rajoissa on, että lähes nykyiseen aikaan saakka eläneen *tellan* uloimmat juuret erilaisin polvekkein ulottuvat aina kivikauden suuroktaan, 'naimakotaan' (*naim-kuahtt*) saakka.» Kun nyt kirkollisessa vihkimyksessä seurasi morsiamen luovutusta morsiusmessu, joka oli järjestyksessä tarkalleen samalla paikalla kuin aikaisempi julkinen häävuooteeseen asettuminen kotona, »oli luonnollista, että messun aikana levitettyä vaatetta kutsuttiin samalla nimellä kuin kotoista vuoteen katosta, uudinta, Länsi-Suomessa *teltaa*.» Vienan-Karjalan vanhoissa häärunoissa esiintyvistä *teltamois*-sanasta, jonka merkitystä mm. Julius ja Kaarle Krohn ovat pohtineet, Vilkuna antaa seuraavan, edellisen valossa yksinkertaiselta ja myös oikeammalta vaikuttavan selityksen: »Tällaiseen verhottuun vuoteeseen morsiamensa kanssa asettuvaa nuorta miestä oli sopivaa ja kohteliasta puhutella *teltamoiseksi*, jonka rinnalle pantiin vielä sanat onnenmyyrä, kultainen omena, isännänpoika ym.»

Vilkunan antoisaan tutkielmaan liittyy läheisesti AILI JANTUSEN kirjoitus, jossa esitetään tietoja kirkollisen *tellan* kansanomaisesta käytöstä. — Tässä mainittakoon, että myös kaulokirjallisuudessamme voi huomata kuvauksia *tellan* kannattamisesta vihiparinarin yllä: ainakin Maila Talvion »Juha Joutsiasa», alkupuolen maa-laishääkohtauksessa.

MARTTI RAPOLA selvittää käsitteitä murteiden taistelusta — siitä, »mitä se oli ja mitä se ei ollut». Ajoituksen epämääräisyys esimerkiksi Krohnién kirjallisuuden historiassa on ilmeinen. Jos tätä »taistelua» on pidettävä niin luonteenomaisena, että sen mukaan koko vaihetta on nimittettävä, ehdottaa Rapola alkuvuodeksi vaikkapa vuotta 1817, jolloin K. A. Gottlund aloitti kiivaat hyökkäilynsä »Svensk Litteratur-Tidningissä». Loppuvuoden tarkka ajoittaminen lienee vaikeampaa, mutta »joka tapauksessa on helppo todeta julkisten oikeakielisyyssiistojen olleen 1850:n aikoihin aiheiltaan suureksi osaksi toisia ja toisenlaisia kuin paria kolmea vuosikymmentä aikaisemmin.»

Kirjallisuudentutkimusta edustaa vuosikirjassa RAFAEL KOSKIMIEHEN esseé »Karjamajan runoutta ja todellisuutta», jossa hän tarkastelee karjamaaja-aihelman esiintymistä Juho Reijosen, Kauppi-Heikin ja Juhani Ahon tuotannossa. Huomio kiintyy akateemisen kirjallisuudentutkimuk-

semme viimeaikaiseen uskaltautumiseen myös näille usein tuomituille aihehistoriallisille linjoille: käyttäähän myös Lauri Viljanen samaa metodista periaatetta äskettäin ilmestyneen »Hansikas»-kokoelmansa nimittutkimuksessa.

Tyypillisimmät »kalevalaiset» taiteilijauromme Akseli Gallen-Kallela ja Alpo Sailo joutuvat vuosikirjassa jälleen valokeilaan. KIRSTI GALLEN-KALLELA ja L. WENNERVIRTA kirjoittavat edellisestä, A. O. VÄISÄSEN muistelman nimenä taas on »Alpo Sailo ja Kalevalaseura». Erittäin mielenkiintoinen on myös Väisäsen toinen pikku tutkielma, jossa tarkastellaan Jean Sibeliuksen romantiikan kansanmusiikkiin viittaavia piirteitä.

Ei ole mahdollisuutta eikä suinkaan tarpeenkään ruveta lähemmin esittelemään vuosikirjan lähes kolmekymmenen kirjoituksen aiheita ja sisältöä. Riittänee, kun mainitsen, että kirjoittajien joukkoon kuuluvat edellisten lisäksi mm. JULIUS MÄGISTE, Y. H. TOIVONEN, SULO HALTONEN, A. V. RANTASALO, E. O. KUUJO, ERICH KUNZE ja NILS LID ja että teoksen kuvitukseen on saatu uutta, ennen julkaisematonta aineistoa. Kalevalaseuran viimeisin vuosikirja on täysin edeltäjiensä verroille kohoava ja lienee täten sisältönsä painavuudelta sen henkilön arvoinen, jolle se on omistettu.

LAURI PENNANEN